

СТАНДАРТИ ЯКОСТІ НА ВЕЛИКУ РОГАТУ ХУДОБУ

Висвітлено сучасні вимоги до якості продукції великої рогатої худоби м'ясних порід і типів з урахуванням вимог різних стандартів деяких країн, у тому числі й України.

Якість пропонованої на ринках сільськогосподарської продукції є вагомим чинником ціноутворення та конкурентоспроможності певного товару. Земельні угіддя України (за винятком офіційно визначених радіаційно забруднених територій) повністю придатні для вирощування екологічно чистих зерна, овочевих культур, кормів для худоби і птиці, а значить, — і для виробництва екологічно чистих продуктів тваринництва. Однак сприятливі природні умови не завжди використовуються достатньою мірою виробниками [1].

Перед кожним товаровиробником виникає необхідність економічної оцінки виробництва високоякісної продукції. Вона передбачає зіставлення витрат, використаних на підвищення якості, з ефектом, отриманим від реалізації високоякісної продукції.

Економічну ефективність виробництва високоякісної продукції слід визначати, за думкою фахівців Інституту аграрної економіки УААН, за формулами [5]:

$$D_B = (C_i - C_j) \times \Pi; \quad P = \frac{C_i - C_j}{C_i} \times 100,$$

де D_B — додаткова виручка від реалізації високоякісної продукції, грн; C_i — різниця між ціною 1 ц високоякісної продукції та ціною продукції базової якості, грн; C_j — різниця між собівартістю 1 ц високоякісної продукції та собівартістю продукції базової якості, грн; Π — кількість високоякісної продукції, ц; P — рентабельність виробництва високоякісної продукції, %.

Отже, з економічної точки зору підвищення якості продукції конкретного товаровиробника виправдане лише у тому разі, коли надходження від реалізації високоякісної продукції будуть вищі порівняно з витратами на її виробництво.

Під якістю сільськогосподарської продукції як сировини для харчової промисловості розуміють її хімічний склад, вміст білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мікроелементів та інших речовин, конче необхідних для достатньо калорійного та нешкідливого для організму раціону харчування різних вікових груп населення. Якість визначають з урахуванням напряму використання продукції.

М'ясна продуктивність — одна з найважливіших ознак сільськогосподарських тварин. Вона зумовлюється закономірностями утворення м'язової, жирової та кісткової тканин організму. М'ясну продуктивність тварин оцінюють за їхньою живою масою, вгодованістю, середньодобовим приростом, а також за показниками забою, які залежать від породи, віку, статі, рівня годівлі та умов утримання [3].

Визначальний показник якості — це показник, за яким приймається рішення щодо оцінки продукції. Кондиції сільськогосподарської продукції розподіляються на базове і граничне значення показника якості. Базове значення показника якості продукції — це значення, яке прийняте за основу при порівняльній оцінці її якості. Воно є основною нормою якості. Граничне значення якості продукції — це найбільш або найменш регламентоване (допустиме відхилення) базового значення показника. Формується якість продукції переважно під впливом об'єктивних природних факторів та меншою мірою — під впливом втручання людини у цей процес.

До показників, які враховують в оцінці великої рогатої худоби, призначеної до реалізації, відносять живу масу або масу туші та категорію вгодованості. Маса є об'єктивним показником і її визначають під час зважування тварин в умовах господарства й м'ясопереробного підприємства та зважування туш після забою тварин.

Категорія вгодованості сільськогосподарських тварин залежить від розвитку м'язової тканини, вираженості кісткових елементів, форми тулуба, наявності підшкірних жировідкладень.

У великої рогатої худоби розвиток м'язової тканини, вираженість кісткових елементів (сідничні горби, клуби, остисті відростки поперекових та спинних хребців) і форму тулуба визначають окомірно при експертній оцінці задньої третини тулуба і в цілому тварини.

Відкладення підшкірної жирової тканини оцінюють методом прощупування: біля основи хвоста, на клубах, сідничних горбах, двох останніх ребрах; у кастратів — у місці мошонки.

Кількість жирової тканини та характер її відкладення значною мірою характеризують харчову цінність і якість м'яса і залежать від виду, породи, статі, віку, вгодованості, умов годівлі й утримання. У тварин спеціалізованих м'ясних порід переважна більшість жиру відкладається між м'язами і всередині м'язів, що забезпечує мarmorовість м'яса, у тварин інших порід — під шкірою і навколо внутрішніх органів [2].

Стандарти на сільськогосподарську продукцію є базою цін. При цьому продукція сільського господарства, яку заготовляють і постачають для продовольчого споживача (у свіжому чи переробленому вигляді), технічних і кормових цілей та на експорт, має відповідати чинним державним стандартам України, які узгоджуються із світовими. Вони використовуються для сертифікації продукції — документального підтвердження її відповідності вимогам якості, передбаченим стандартами.

Відповідно до міжнародних договорів в Україні упорядковано застосування міжнародних, регіональних та національних стандартів. На підставі Декрету Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 р. № 46—93 "Про стандартизацію та сертифікацію" нормативні документи із стандартизації розділено за такими категоріями: державні стандарти України (ДСТУ); галузеві стандарти України (ГСТУ); стандарти науково-технічних та інженерних товариств і союзів України (СТТУ); стандарти підприємств (СТП); технічні умови України (ТУУ).

На продукцію АПК в Україні діє близько 1800 міждержавних (в колишньому СРСР), 350 державних стандартів України, 30 — галузевих стандартів (згідно з положенням про міністерство), 2000 — технічних умов України, близько 200 технічних умов і близько 300 галузевих стандартів колишнього СРСР.

Основними нормативними посиланнями в галузі м'ясного скотарства є: ДСТУ 2121—93 "Скотарство. Терміни та визначення", ДСТУ 3938—99 "М'ясна промисловість. Продукти забою худоби", ГОСТ 5110—87 "Крупный рогатый скот для убоя", за допомогою якого тварин перед забоем розподіляють на категорії вгодованості; ГОСТ 7595—79 "Мясо. Разделка говядины для розничной торговли" — з'ясовує порядок розподілу яловичини I та II категорій на окремі сор-

тові відруби; ГОСТ 16897—71 "Мясо. Телятина в тушах и полутушах"; ГОСТ 23219—78 "Мясо. Разделка телятины для розничной торговли"; ГОСТ 9959—91 "Продукты мясные. Общие условия проведения органолептической оценки"; ГОСТ 28425—90 "Сырьё кожевенное. Технические условия" — розповсюджується на шкуру тварин, призначену для переробки в шкіряній промисловості; ГОСТ 17681—82 "Мука животного происхождения. Методы испытаний"; ТУ 10.16.УССР 87—89 "Крупный рогатый скот мясных пород, мясных типов и их помеси для убоя" — тварини спеціалізованих м'ясних порід, типів і помісей та їхні туші розподіляються на категорії.

За часів існування Союзу РСР на різних рівнях виробництва, заготівель та переробки продукції, що надходила від сільськогосподарських підприємств, діяла система заходів, які стимулювали роботу в напрямі підвищення якості продукції, контролювалося дотримання технологій, передбачених технічними умовами, виконання додаткових операцій. Наприклад, ціна на молодняк великої рогатої худоби (віком до трьох років) вищої вгодованості передбачала стимулювання виробника: за умови живої маси тварин 350—400 кг надбавка до ціни за 1 т становила 35%, понад 400 кг — 50%. Ще більш високою була закупівельна ціна на велику рогату худобу м'ясних порід, м'ясних типів. На даний час жива маса великої рогатої худоби вищої вгодованості за умови реалізації на м'ясокомбінати здебільшого оплачується лише на 25—30% вище, ніж ціна худоби середньої вгодованості.

На жаль, за останнє десятиріччя в ході реформування економіки робота щодо поліпшення якості сільськогосподарської продукції втратила системний характер, державні структури контролю за якістю сільськогосподарської продукції було порушено. Значна частина товарної продукції (в останні роки — майже вся, за винятком закупівлі згідно з регіональними контрактами) продається з використанням різних каналів збуту, в тому числі і за бартерними угодами, тобто за домовленістю двох партнерів (не завжди відкритою). Тобто не вся продукція піддається контролю якості з боку єдиної державної служби. Поряд з державними з'явилися приватні лабораторії, які надають виробникам продукції платні послуги щодо визначення якості продукції.

Відмічається істотне погіршення якісних показників сільськогосподарської продукції, хоча це явище зумовлене не лише змінами в структурі служб, контролюючих її якість. Певною мірою воно спри-

чинене негативними змінами виробничих технологій, нестачею обов'язкових для нормально діючого виробництва ресурсів. Наприклад, надто погіршилась якість м'ясних ринкових ресурсів: середньодобові прирости великої рогатої худоби в господарствах суспільного сектора знизились від 431 г у 1990 р. до 258 г у 1999 р. і, як наслідок, середня жива маса реалізованої на забій великої рогатої худоби зменшилась у 1999 р. порівняно з 1990-м на 123 кг (35%) і становила 226 кг. Причому жива маса поголів'я, яке надійшло від особистих підсобних господарств населення, в середньому становить лише 221 кг.

Зниження продуктивності великої рогатої худоби в господарствах громадського сектора стало наслідком незадовільного забезпечення поголів'я кормами, погіршення зоветеринарної роботи, неможливості поповнювати стадо високопродуктивною худобою за відсутності у господарств обігових коштів.

Більш високі середньодобові прирости великої рогатої худоби, а також дотації до цін (які існували до 1995 р.) робили відгодівлю тварин на м'ясо прибутковою. Так рівень рентабельності виробництва і реалізації м'яса великої рогатої худоби (в живій масі) у 1990 р. становив 18,3%. Починаючи з 1995 р. вирощування всіх видів худоби стало збитковим — рівень збитковості вирощування і реалізації великої рогатої худоби у 1999 р. становив 58,1%.

Вирощування і реалізація великої рогатої худоби починає давати прибуток (2,7% рентабельності) у господарствах з середньодобовими приростами понад 400 г, у розрахунку на тонну живої маси повна собівартість становить 1340—1600 грн.

Частка високоякісної яловичини, яку забезпечує м'ясне скотарство, сягає лише 10% загального виробництва, через що не забезпечується конкурентоспроможність продукції вітчизняних товаровиробників за її якістю порівняно з імпортною. Станом на 1.01.2000 р. чисельність великої рогатої худоби м'ясного напрямку становила 187,3 тис. голів, у тому числі 91,2 тис. корів, тобто відбулося скорочення поголів'я відповідно на 4,5 і 2,3% порівняно з минулим роком [4].

Проблема, з якою стикаються виробники яловичини, — збут продукції. Ціни, за якими сільськогосподарські підприємства реалізують худобу, не відшкодовують їм понесених витрат. Селяни змушені займатися комерційною діяльністю, відшуковуючи більш вигідні канали збуту продукції, в тому числі і за кордон.

З метою захисту споживчого ринку України, інтересів вітчизняного товаровиробника та подальшого поліпшення структури експорту

Верховна Рада України прийняла постанову, а Президент України видав Закон "Про вивізне (експертне) мито на живу худобу та шкіряну сировину" від 7.05.96 р. № 180/96—ВР. Так сільськогосподарським товаровиробникам (юридичним особам) було дозволено здійснювати експорт великої рогатої худоби та шкіряної сировини, якщо це є товаром власного виробництва із затвердженням відповідних ставок вивізного (експертного) мита: на молодняк не більш як 350 кг передбачено ставку мита 75% до митної вартості товару (але не менш як 1500 єкю за 1 т); на нетелі, корови, бугаї, воли — 55% (але не менш як 540 єкю за 1 т); на шкури великої рогатої худоби — 30% (але не менш як 400 єкю за 1 т). Вивізне (експертне) мито нараховується митними органами України і сплачується у валюті України.

Все більша частина загального продажу м'яса великої рогатої худоби колективними міжгосподарськими підприємствами реалізується на ринку, через власні магазини. Порівняно з 1998 р. ця частка зросла від 29 до 32% у 1999 р., продаж м'яса таким шляхом забезпечує оперативне надходження коштів і зменшує залежність товаровиробників від заготівельників.

Отже, поліпшення якості продукції є найдешевшим засобом підвищення її ціни, дає економію затрат праці та ресурсів.

1. Маньковський А.Я., Гончаренко І.В. Економічне обґрунтування переробки яловичини в умовах ринкових відносин // Вісн. Білоцерк. держ. аграр. ун-ту. — 2000. — Вип. 12. — С. 82—90.

2. Пабат В.О., Маньковський А.Я. Технологія продуктів забою тварин. — К.: ТОВ "Оріон", 2000. — С. 4—78.

3. Пабат В.О. Селекційно-генетичні фактори формування м'ясної продуктивності великої рогатої худоби. — К.: ІАЕ УААН, 1997. — 274 с.

4. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 1999/2000 маркетинговий рік / За ред. О.М. Шпичака. — К.: ІАЕ УААН, 2000. — С. 109—121.

5. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктури продовольчих ринків / За ред. О.М. Шпичака. — Там само. — С. 73—81.

Стандарти качества на крупный рогатый скот.

И.В. Гончаренко

Освещены современные требования к качеству продукции крупного рогатого скота мясных пород и типов с учётом требований различных стандартов отдельных стран, в том числе и Украины.

Cattle's specification of quality.

I. Goncharenko

Displayed are the present-day requirements of products quality of cattle meat breeds and types, taking into consideration the demands conditioned by the legislation of definite countries; including Ukraine.

УДК 636.033

I.В. ГУЗЄВ

Інститут розведення і генетики тварин УААН

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ М'ЯСНИХ ПОРІД ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ В УКРАЇНІ

Висвітлено сучасний стан і перспективи розвитку племінної бази м'ясного скотарства. Розглянуто деякі теоретичні і практичні аспекти селекції вітчизняних та зарубіжних порід м'ясної худоби в Україні.

Україна увійшла в нове тисячоліття, маючи вельми обнадійливі стартові можливості для формування нової тваринницької галузі — спеціалізованого м'ясного скотарства. Досвід цивілізованих країн начисто демонструє нам усі очевидні переваги інтенсивного розвитку м'ясного скотарства. Вигідне географічне положення, сприятливі кліматичні умови, величезна різноманітність і якісна своєрідність земельних та людських (у тому числі інтелектуальних) ресурсів, поголів'я худоби, що вже маємо, та її генофонду, постійно зростаючі потреби внутрішніх і зовнішніх ринків — ось той потенціал, який ми повинні реалізувати у створенні цієї дуже перспективної галузі.

Досить зрозуміло, що на даному етапі випереджаючими темпами мусить здійснюватися закладання міцного генетичного фундаменту нових популяцій м'ясної худоби. Тому у сферу племінної справи по-